

УДК 159.920.2:319

Васютинська Оксана Григорівна

канд. психол. наук,

начальник відділу психологічного забезпечення

Головного управління Національної поліції України в Одеській області

Одеса, Oksana_v07@list.ru

ORCID 0000–0001–5542–7464

ОСОБЛИВОСТІ ПАСІОНАРНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена виділенню та психологічній характеристиці основних внутрішніх детермінант становлення особистісної пасіонарності працівників Національної поліції України, які можуть виступати емпіричними гарантами та структурними компонентами пасіонарності як диференціально-психологічного явища.

До них віднесено потребу особистості у самоактуалізації, особливості локалізації відповідальності, персоніфікації та стилю міжособистісної взаємодії. У статті показано кількісне співвідношення пасіонаріїв, гармонійних особистостей та субпасіонаріїв.

Ключові слова: пасіонарність, субпасіонарність, гармонійна особистість, внутрішня структура пасіонарності, самоактуалізація, локус контролю, персоніфікація, стиль взаємодії.

Постановка проблеми. Поняття «пасіонарність», введене Л. М. Гумільовим, описує активних ідеалістів, творців, людей, наповнених позитивною енергією, з активною життєвою позицією, що з'являються в різній пропорції на різних етапах розбудови держави. Пасіонарії — це особистості, які можуть здійснювати значущі вчинки та не залишати місця бездіяльності і спокійній байдужості. На жаль, в сучасній науці не склалося єдиного розуміння суті пасіонарності. Більше того, концепція пасіонарності після Л. М. Гумільова не отримала скільки-небудь помітного розвитку, не дивлячись на її очевидну значущість для розуміння розвитку особистості на доленосних етапах розвитку суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Представники психологічної науки рідко звертаються до проблеми пасіонарності, а у нечисленних роботах з даної проблеми виявляється прагнення пояснити різноманітні прояви пасіонарної поведінки вже готовими психологічними концепціями (поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість суб'єкта до екстремальних чинників, запропоноване О. Р. Маклаковим, поняття про особистісний потенціал, що розробляється Д. О. Леонтьєвим на основі синтезу філософських ідей М. К. Мамардашвілі, Е. Фромма і В. Франкла та ін.). Однак у цих працях пояснення замінюється редукцією поняття «пасіонарність» до інших психологічних термінів — темпераменту, акцентуації, альтруїзму, адаптації, волі та ін. (Л. Л. Васильєв, М. В. Голіков, Д. Г. Давидов, І. С. Зіміна, К. П. Іванов, В. О. Мічурин, Л. П. Павлова, В. М. Русалов та ін.).

Мета статті — на основі проведеного теоретико-емпіричного дослідження виділити та семантично наповнити основні групи пасіонаріїв.

Виклад основного матеріалу. За Л. М. Гумільовим, пасіонарний імпульс математично може виступати кількісною мірою, на підставі якої можна побудувати типологію, тобто правочинно класифікувати особистості: на пасіонаріїв, гармонійних, субпасіонаріїв [1]. У гармонійних особистостей імпульси пасіонарності й інстинкту самозбереження врівноважуються. Пасіонарії та субпасіонарії — надмірно активні і надмірно пасивні категорії населення — у суспільстві, що переживає стаціонарну фазу розвитку, становлять статистичні меншості — по 15 %. Середину статистичного континуума, що підкоряється закону великих чисел, становлять індивіди, у яких обидві крайності з'єднуються таким чином, що врівноважують одна одну. Ми припускаємо, що в окремії, рандомізованій і достатньо великій вибірці частки пасіонаріїв, гармонійних особистостей, субпасіонаріїв мають співвідноситися у відсотковому вираженні, як 15:70:15. Тому ми, мабуть, мали припустити, що в дослідженій вибірці частка пасіонаріїв становитиме 15 %.

Субпасіонаріїв Л. М. Гумільов характеризує як людей з негативною пасіонарністю, вчинками яких керують імпульси, вектор яких є протилежним пасіонарній напрузі [1]. Вони не займаються виробничою працею, тобто поводяться як соціальні паразити, існуючи за рахунок інших представників етносу. Якщо припустити, що вибірка досліджених складається лише з пасіонаріїв та гармонійних особистостей, частка пасіонаріїв має складати $15:(70+15) \cdot 100 \% = 17,6 \%$.

Треба враховувати, що згідно з уявленням Л. М. Гумільова, пасіонарність має важливу властивість: вона «заразлива». Це значить, що люди гармонійні, виявившись у безпосередній близькості від пасіонаріїв, починають поводитися так, ніби вони були пасіонарні. Тому розрахована частка у 17,6 % уявляється такою, що адекватно відображає мінімальну кількість осіб у дослідженій вибірці, які здатні на яскраву пасіонарну поведінку.

Відповідно, щоб виокремити групу пасіонаріїв та провести аналіз їх особистісних якостей, з усієї вибірки було виокремлено 17,6 % досліджуваних з найбільшим рівнем за шкалою пасіонарності. Для цього вибірку було розділено на дві половини межею у 82,4 процентіля. Значенням, що відповідає процентілю 82,4 % є точка у 33,783 балів на шкалі пасіонарності. Отже всі досліджені, в яких рівень пасіонарності був вищим цієї критичної точки, були віднесені до пасіонаріїв, а ті, в яких цей рівень був меншим, — віднесені до гармонійних особистостей. Співвідношення пасіонаріїв і гармонійних складало 35 і 164 осіб відповідно.

Для аналізу особистісних якостей, властивих пасіонаріям, були розраховані описові статистики для показників чотирьох психодіагностичних методик: особистісного опитувальника Кеттелла, методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі, методики «Рівень суб'єктивного контролю», опитувальника «Самоактуалізаційний тест». Описові статистики для факторів особистісного опитувальника Кеттелла для пасіонаріїв наведені у вигляді стовпчикової діаграми у рисунку 1.

З рисунку 1 видно, що профіль особистісних якостей пасіонаріїв, що працюють в органах внутрішніх справ, характеризується дуже високими значеннями факторів С (сила Я — слабкість Я) та Н (смівливість — боязкість) (в цій підвибірці значення цих факторів варіювало у межах від 8 до 10 стень, а медіанне значення було рівним 10 стеном). Це вказує на стабільне тяжіння до спілкування, вміння будувати стосунки за своїм сценарієм, здатність протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди. Все це в цілому вказує на стеничний стиль реагування на зовнішні стимули.

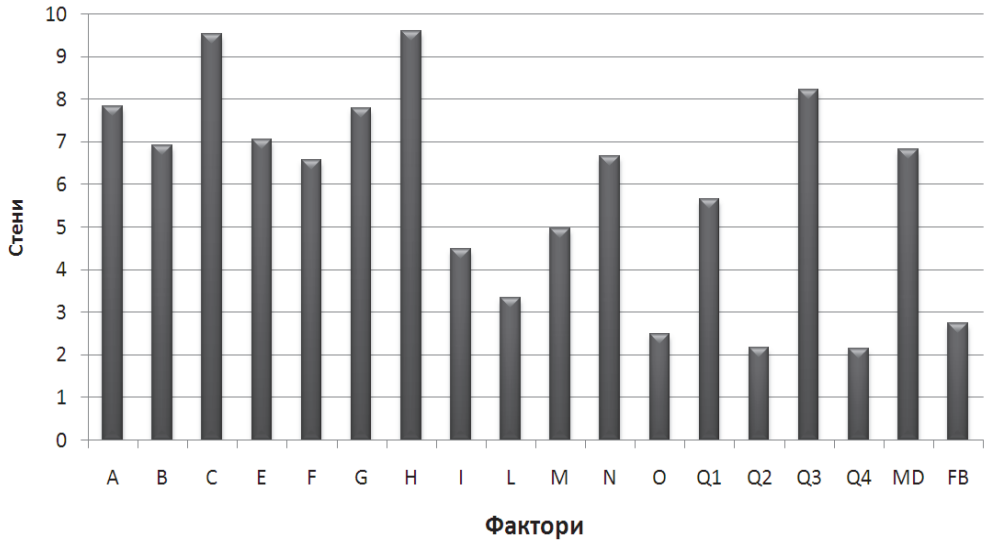

Рис. 1. Середній профіль пасіонаріїв за методикою Кеттелла

Звертає на себе увагу провідна роль факторів самоконтролю Q3 (контроль бажань — імпульсивність), G (сила Над-Я — слабкість Над-Я») (вони мали високі значення, як середні, так і медіанні). Дані тенденції свідчать про те, що пасіонаріїв характеризують такі якості, як організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися існуючих соціальних норм і правил. Такі особистості піклуються про свою професійну репутацію. Підвищені значення фактора В свідчать про те, що для пасіонаріїв важливими якостями є здатність до навчання, здатність до абстрактного синтезу інформації, виражені інтелектуальні інтереси. Поряд із цим підвищені значення фактора Q1 (радикалізм — консерватизм) у групі пасіонаріїв свідчать про те, вони прагнуть бути інформованим про всі події, що відбуваються, отримувати нові знання, мотивованими до експериментування, новаторських форм професійної діяльності.

Поєднання середньогрупових високих значень за фактором Е і низьких значень за фактором Q2 (самостійність — залежність від групи) вказує на здатність пасіонаріїв вести за собою інших людей, але при цьому не втрачати з поля зору колективні інтереси.

Описові статистики для показників методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі у пасіонаріїв наведені у вигляді стовпчикової діаграми на рисунку 2: пасіонарії характеризуються найбільшими середньогруповими та медіанними показниками за владно-лідуючим октантом методики Лірі. Але ні середньогрупові, ні медіанні значення не перевищували критичну межу у 12 балів, тобто можна вважати, що виявляючи свій стиль міжособистісного спілкування, пасіонарії адаптують його до умов зовнішнього середовища. Вони виявляють впевненість у собі, вміння бути хорошим наставником і організатором, якості керівника.

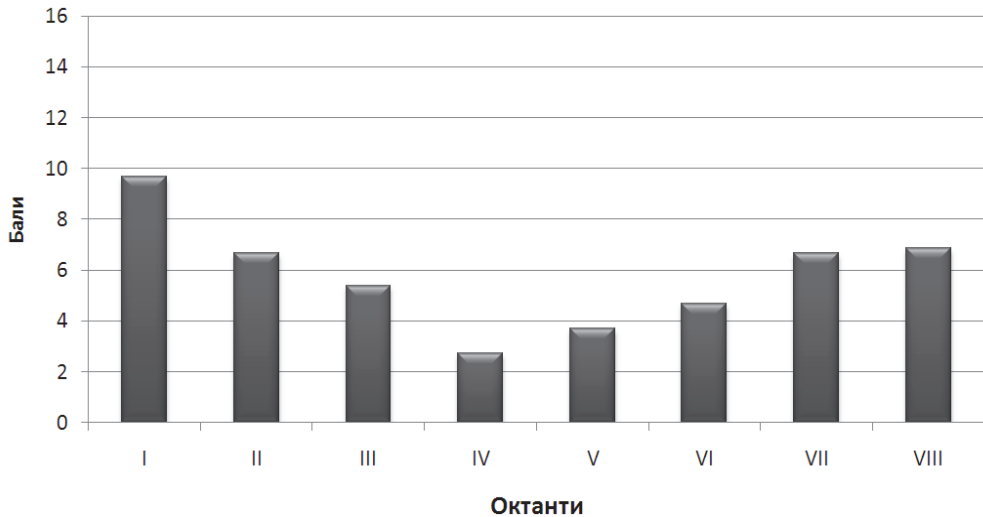

Рис. 2. Середній профіль пасіонаріїв за методикою Лірі

Примітка: I — владно-лідуючий октанти; II — незалежно-домінуючий; III — прямолінійно-агресивний; IV — недовірливо-скептичний; V — покірно-сором'язливий; VI — залежно-слухняний; VII — співправцюючий-конвенційний; VIII — відповідально-великодушний

Октанти I, VII та VIII знаходилися за своїми середніми та медіанними значеннями у межах від 6 до 8 балів. Незалежно-домінуючий стиль міжособистісних відносин знаходить своє вираження у пасіонаріїв як впевнена, незалежна поведінка. Співпрацюючий-конвенційний у прагненні до тісної співпраці з референтною групою, до дружніх стосунків з оточуючими. Відповідально-великодушний варіант міжособистісної поведінки виявляється у вигляді готовності допомагати оточенню, розвиненого почуття відповідальності. Низькі середньогрупові значення у групі пасіонаріїв за октантами IV (недовірливо-скептичний) та V (покірно-сором'язливий) свідчать про досить довірливе ставлення з їх боку до оточення, яке поєднується з певним нон-конформізмом, небажанням підкорятися волі інших.

Описові статистики для показників методики «Рівень суб'єктивного контролю» у пасіонаріїв наведені у вигляді стовпчикової діаграми у рисунку 3. Слід зазначити, що рівень загальної інтернальності в групі пасіона-

рів'є середнім. Тобто найбільш пасіонарні працівники ОВС характеризувалися балансом між інтернальністю та екстернальністю. Дана тенденція може свідчити про те, що пасіонарії дотримуються думки, що певна частина важливих подій у їхньому житті є результатом їхніх власних дій, і що вони можуть ними керувати, і у такий спосіб почувають відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому.

Найбільш вираженою тенденцією для пасіонарів є інтернальність в області досягнень. Таким чином, вони вважають, що вони самі домоглися всього того хорошого, що було і є в їхньому житті, і що вони здатні з успіхом переслідувати свої цілі в майбутньому, що відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями та ситуаціями.

Низькі значення за шкалами інтернальності відзначаються в області невдач та виробничих відносин. Пасіонарії більш схильні приписувати відповідальність за негативні події іншим людям або вважати їх результатом невдачі. Вони також схильні приписувати важливе значення щодо ситуацій на роботі зовнішнім обставинам — керівництву, колегам по роботі, везінню-невдачі. Але за показниками за цими шкалами пасіонарії є більш інтернальними, ніж гармонійними особистостями.

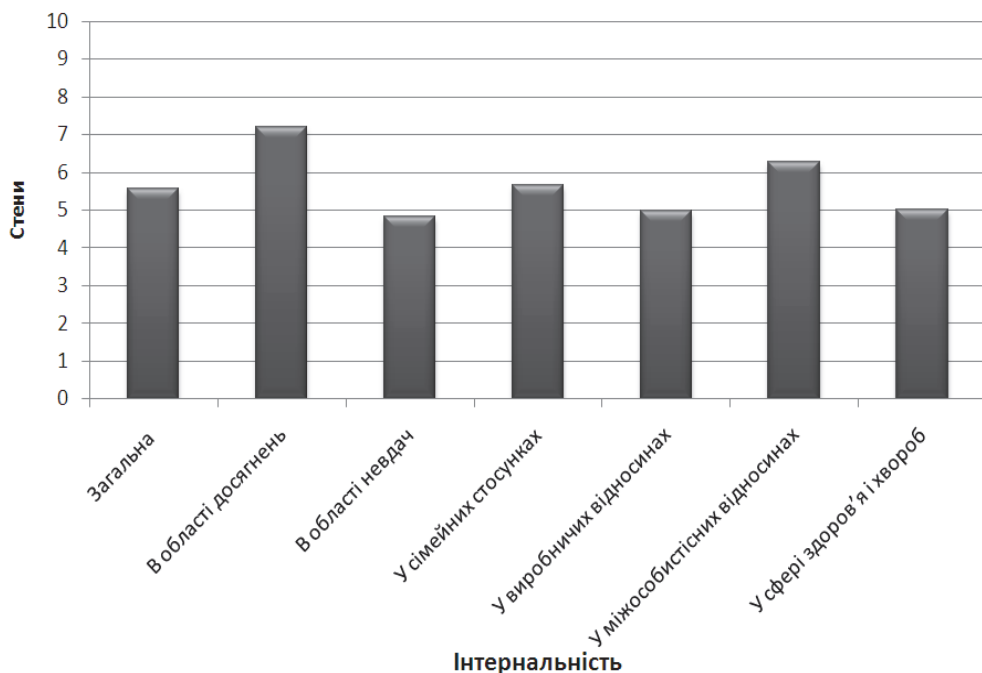

Рис. 3. Середній профіль пасіонарів за методикою УСК

Дані методики «Самоактуалізаційний тест» у пасіонарів показали наступне. Найбільш виразними у групі пасіонарів є такі шкали самоактуалізаційного тесту: самоповага (70,7 %), орієнтація в часі (66,7 %) та

самоприйняття (59,5 %). Наступними по мірі зменшення були такі шкали: гнучкість поведінки (58,5 %), синергія (57,6 %), ціннісна орієнтація (55,3 %), підтримка (53,8 %), спонтанність (53,7 %), уявлення про природу людини (53,4 %), контактність (50,7 %), прийняття агресії (50,4 %), пізнавальні потреби (49,6 %), сензитивність (46,4 %), креативність (44,9 %).

Висновки. Узагальнюючи проведений аналіз особистісних якостей працівників ОВС, необхідно відзначити, що вони характеризуються наступними якостями. Яскраві пасіонарії вміють будувати стосунки за своїм сценарієм, вести за собою інших людей, але при цьому не втрачати з поля зору колективні інтереси. Для них властива організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися існуючих соціальних норм і правил. Вони фрустраційно толерантні, здатні протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди, приймають рішення з урахуванням моральних норм і правил, воліють раціонально планувати свою діяльність. Пасіонарії виявляють впевненість у собі, незалежність, вміння бути хорошим наставником і організатором. Вони виявляють інтернальність в області досягнень і в області міжособистісних відносин. Для них характерна здатність цінувати свої достоїнства, позитивні якості характеру, поважати себе за них, вони сприймають своє життя цілісно у часовій перспективі та ухвалюють себе такими, якими вони є, незалежно від оцінки своїх власних достоїнств і недоліків (можливо, і всупереч ним).

Список використаних джерел і літератури

1. Гумилев Л. Н. Этногенез и проблемы этнической психологии // Л. Н. Гумилев, М. И. Коваленко // Актуальные проблемы этнической психологии. — Тверь: Научная мысль, 1992. — С. 43–47.
2. Голиков Н. В. Важнейшие проблемы, поднятые А. А. Ухтомским, и их значение для современной физиологии/Н. В. Голиков//90-летие академика А. А. Ухтомского. — Л.: Слово, 1975. — С. 30–44.
3. Русалов В. М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека/В. М. Русалов // Вопросы психологии. — М.: АПН СССР, 1985. — № 1. — С. 45–58.

REFERENCES

1. Gumilov, L. N. (1992). *Etnogenez i problemi etnitcheskoy psihologii [Ethnogenesis and problems of ethnic psychology]*. Tver: Nauchnaia Mysl [in Russian]
2. Golikov, N. V. (1975). *Vazhneichie prodlemi, podniate Uhtomskin, I ih znachenie dlia sovremennoy fiziologii [Major problems, heaved up A. A. Uhtomskin, and their value for modern physiology]*. L.: Slovo [in Russian].
3. 3.Rusalov, V. M. (1985). *O prirode temperamenta I ego mesta v strukture individualyih svoistv cheloveka [About nature of temperament and his place in the structure of individual properties of man]*. M.: APN SSSR [in Russian]

Васютинская Оксана Григорьевна

канд. психол. наук,
начальник отдела психологического обеспечения
Главного управления Национальной полиции Украины в Одесской области

**ОСОБЕННОСТИ ПАССИОНАРНОСТИ СОТРУДНИКОВ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ**

Резюме

Статья посвящена выделению и психологической характеристике основных внутренних детерминант становления личностной пассионарности сотрудников Национальной полиции Украины, которые могут выступать эмпирическими гарантиями и структурными компонентами пассионарности как дифференциально-психологического явления.

К ним отнесены потребность личности в самоактуализации, особенности локализации ответственности, персонификации и стиля межличностного взаимодействия. В статье показано количественное соотношение пассионариев, гармоничных личностей и субпассионариев.

Ключевые слова: пассионарность, субпассионарность, гармоничная личность, внутренняя структура пассионарности, самоактуализация, локус контроля, персонификация, стиль взаимодействия.

Vasyutinskaya Oksana

**FEATURES OF PASSIONARITY OF THE NATIONAL POLICE
OF UKRAINE**

Abstract

The concept of «passionarity» introduced by L. M. Gumilev, describes active idealists, creators, people filled with positive energy, with active life position, appear in different proportions at different stages of development of the state. Passionaries are individuals who can make meaningful actions and not to leave places of inaction and calm indifference. Unfortunately, modern science has not developed a unified understanding of the essence of drive.

Representatives of psychological science rarely addresses the issue of drive, but in the few works on this issue reflected the desire to explain the varied manifestations of the passionate behavior ready psychological concepts.

For the analysis of personal qualities, inherent in pasalary was calculated descriptive statistics for four indicators of psychodiagnostic methods: personality questionnaire Cattell, methods of diagnostics of interpersonal relationships T. Leary, techniques «Level of subjective control», questionnaire «Samostoyateljny test».

Summarizing the analysis of the personal qualities of police officers, it should be noted that they are characterized by the following qualities. Bright passionaries know how to build relationships in their scenario, lead other people, but not to lose sight of collective interests. Peculiar to them, self-discipline, responsibility, the ability to control their emotions, the desire to adhere to existing social norms and rules. They frustrating tolerant, able to withstand difficult situations and overcome obstacles take decisions based on moral norms and rules, prefer to rationally plan their activities. Passionaries are confidence, independence, ability to be a good mentor and organizer. They manifest the internality in the field of achievements in the field of interpersonal

relations. They are characterized by the ability to appreciate its merits, positive qualities of character, to respect yourself for them, they see their lives holistically over time and accept themselves for who they are, regardless of assessing their strengths and weaknesses (perhaps in spite of them).

Key words: passion, supposedly, harmonious personality internal structure of drive, self-actualization, locus of control, behaviour, style of interaction.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2017